



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYDSK MAANEDSSKRIFT

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND

VED
CL. ESKILDSEN OG H. LAUSTEN-THOMSEN



INDHOLD:

1. Billede af *H. V. Clausen*.
2. Dr. phil. *K. N. Bock*: Sproget i Angel.
3. *Andreas Lorenzen*: Fra Arnæs.
4. *Hans Ellekilde*: Høstskikke i Angel og Svans.
5. *Th.*: Dansk Grænselære.

Nr. 5. 14. Aarg.

1. Novbr. 1937.

Sønderjyllands Kreditforening

Haderslev

Den Nordslesvigske Folkebank

Aktieselskab - Aabenraa - oprettet 1872

Aktiekapital Kr. 1.000.000.—
Reserver ca. Kr. 500.000.—

GRAM

KØLEANLÆG

for ethvert Formaal

Brødrene Gram A/S
VOJENS.

Køb dansk Arbejde!

Det danske Gødnings-Kompagni A/S

København
Nykøbing F., Odense, Aalborg, Struer, Vejle, Aarhus, Esbjerg, Sønderborg

Ældste og største
Gødningsforretning
i Danmark.



Eneste Fabrikant
af Superfosfat
her i Landet.

Salgskontor for Danmark for

A/S Dansk Svovlsyre- & Superphosphat-Fabrik

Støt dansk Industri

Aktieselskabet

Nordiske Kabel- og Traadfabriker

København F.

KABELVÆRK • TRAADVÆRK • VALSEVÆRK

N. MIKKELSEN SØRENSEN

Murermester og Entreprenør

Ndr. Fasanv. 217 Tlf. C. 4520, Taga 1700 og 1717
KØBENHAVN

H. Rasmussen & Co.

Aktieselskab.

Frederiksgade 37-39. Telf. 59.
Odense.

Jernstøberier.



Gummistøvler

De Forenede Teglværker

Akts. ved Aarhus Akts.

Kontor: Parkallé 15,
Telf. 644. Aarhus. Telf. 6444.

Facadesten, Tagsten, Radial-
sten, glass. Tagsten
og Mursten.

Graasten Bank A/S

Kontortid 9-12 & 2-5
Lørdag 9-1

GRAASTEN

Spare- og Laanekassen i Aarhus.

St. Torv 6. Aarhus. Telf. 101.
Kontortid: 10-1 og 2½-5½.

Forlang **Gulvtæpper**
fra
Sønderjydsk Tæppefabrik
A. R. KJÆRBY
Højer

Vejen Sparekasse.

Kontortid 10-12 og 2-4.

VEJEN.

Andelsselskabet

Odense

Eksportslagteri

ODENSE

Spare- & Laanekassen for Kolding By og Omegn

Stiftet 1856

Reservefond ca. 1½ Million

Kuranstalten

Gl. Skovridergaard

Silkeborg - Tlf. 514 og 515

Overlæge V. STARCKE
træffes pers. Tlf. 514: 11-12.
Tlf. 156: 2-3.

Forlang Prospekt.

Dampmøllen Viktoria

Aktieselskab
ODENSE

AKTIESELSKABET

Svendborg

Øxenbjerg

Dampmølle
Svendborg.

Sønderjydsk Teglindustri

Nordre Fasanvej 127

Telf. C. 4520 - Taga 1700 -
Taga 1717 - København N.
Facadesten, flammøde Sten,
Tagsten, Drænrør
Alle Bygningsartikler.

ANDELSBANKEN

A. m. b. A.

Axelborg, Vesterbrogade 4 a
København V.

Telefon: Central 982 - Statstelefon 499

Aktieselskabet

Landbobanken i Skive
Salling Bank

A/S H. C. Møllers Sæbefabrik & Oliemølle
A A R H U S

Grundlagt 1829. Telf. 9800
Prima blød Sæbe, Linolie og Fernis.

Viborg Byes og Omegns Sparekasse

Stiftet 1828

Kontortid 9-2 og 5-6

Telefon 1400

Viborg

Banken for Slagelse og Omegn $\frac{A}{s}$

Slagelse

$\frac{1}{s}$ IMPORTKOMPAGNIET

Nørrebro 91 = Telefon 2140
O D E N S E

C. Clausens Dampskibshederi

Havnegade 4
A A R H U S

Aktieselskabet

Bing & Grøndahls Porcellænsfabrik.

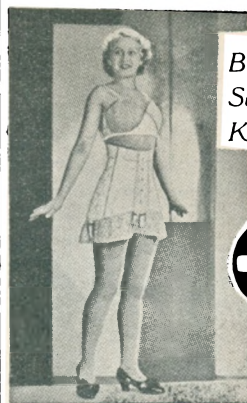
VESTERBROGADE 149. KØBENHAVN.
Telefon 2669 (Omst til samtlige Afd.)

VÆVESKOLEN

„Askovhus“

Vævestuen „Askovhus“

S Ø N D E R B O R G



Buhl's
Sundheds-
Korset



Kun øste med
det indrevende
Gæstebånd

NORDISK
KORSETFABRIK

Amaliegade 37 · København K · Telefon 11328

Det kgl. oktr. alm.
Brandassurance-
Compagni

Stiftet 1798

— tegner
alle Arter
af Skades-
foreikring

Hovedkontor:

Højbroplads 10
København K
Telf. Cent. 447

Hugo Dorph
Taastrup

Telefoner: 2 - 77 & 333

Drengekonfektionsfabrik

Sønderjydske
Aarbøger

III Række

2. Halvbind 1937 er
udkommet

Kan faas hos Deres
Boghandler

Fredsted & Co.
Kaffe-Import - København
Telegradr.: Importfred
Telefon 5704 - 12039

**Filialer i Haderslev
og Sønderborg**
Telegradr.: Kaffefredsted
Telefon Haderslev 174 og 175
- Sønderborg 828

NORDISK KULTUR

er det store interskandinaviske Pragtværk som ethvert
virkeligt kulturhistorisk Menneske bør kende

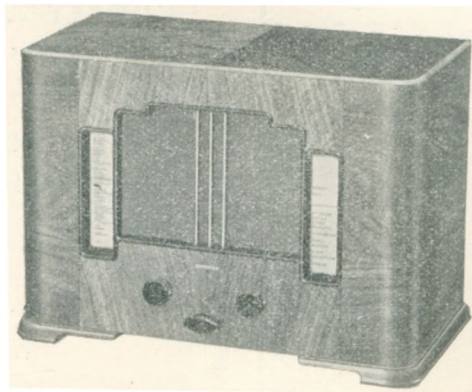
Værket bliver paa 30 Bind . . .
12 Bind er udkommet
Bindene kan købes særskilt og
leveres paa Ratebetaling efter
Aftale med Deres Boghandler .

SCHULTZ FORLAG

SONOFON RADIO

MODEL 1938

Universalmodtager for 220
Volt Jævnstrøm og Vexel-
strøm, m. dobbelt Stations-
skala og dynamisk Højttaler
D a n s k A r b e j d e .



Sonofon Distancemodtager. Mønsterbeskyttet.

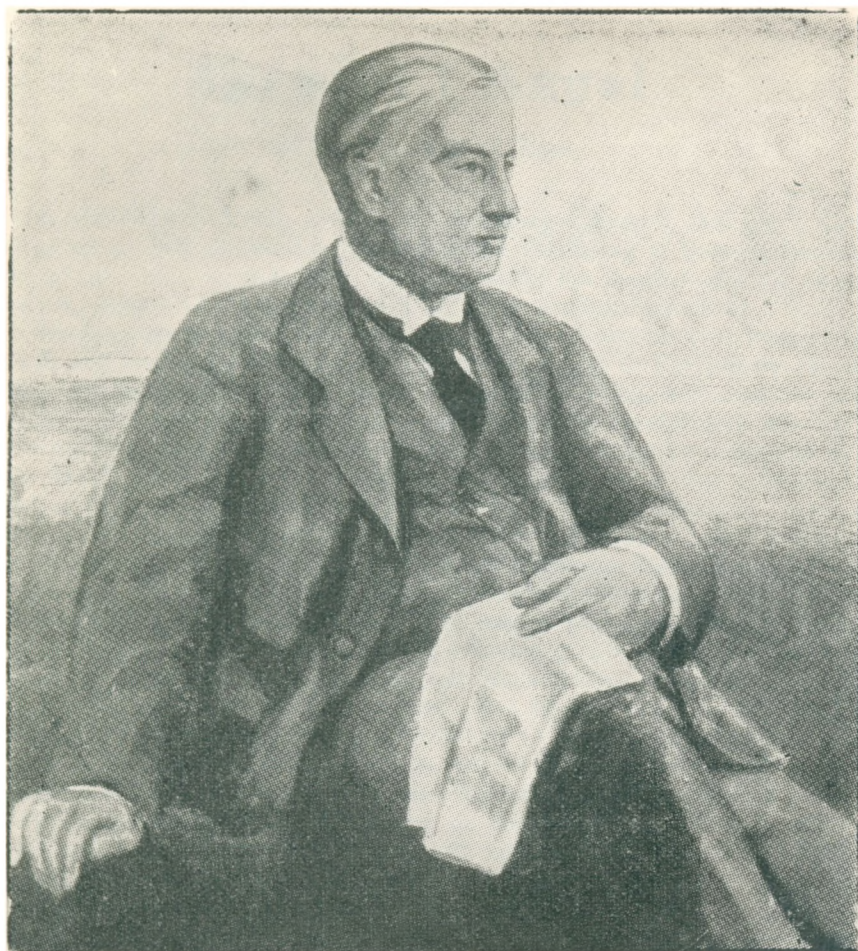
SONOFON	Distance- Radio	Super
Bordapparat	325	395
Skabsradio	375	450
m. elek. Grammofon	650	725

Forlang Fabrikkens Brochure —

Den smukkeste og
mest vellydende Radio.

Kom ind og hør **SONOFON** hos Deres Forhandler!

PRYTZ & BERTHELSENS RADIOFABRIK, GENTOFTE



H. V. CLAUSEN
10. 1. 1861 — 7. 10. 1937

Sproget i Angel.

Af Dr. phil. Kær N. Bock.

I TILSLUTNING til min Artikel om Flensborg-Sproget*) skal her i Korthed gives en Redegørelse for den historiske Udvikling af Sprogforholdene i Angel, der som bekendt førte til Sprogskiftet fra Angel-Dansk til Angel-Plattysk, samt en kort Karakteristik af de to nævnte Folkemaal **).

Sønderjyllands Stednavne viser, at ved den historiske Tids Begyndelse naaede sammenhængende dansk Bebyggelse mod Syd til Egernførde—Danevirke—Husum Linien. Mens i Svans den i det trettende Aarhundrede paa-begyndte Indvandring af holstenske Adelsmænd og Jordbrugere allerede i Slutningen af Middelalderen førte til en næsten fuldstændig nedertysk Sejr over dansk Sprog og Nationalitet, skyldes Nedertyskens Sejr i Omraadet Nord for Sli—Danevirke ikke Indvandring og Befolkningsskifte, men et Sprogskifte; thi modsat Udviklingen i Svans lykkedes det Befolkningen i Angel (og Mellemslesvig) at holde fast ved sin Ejendomsret til Jorden, hvad jo disse Landsdeles fremherskende danske Personnavne vidner om den Dag i Dag. Nedertyskens Sejr over Angels stedgroede danske Folkemaal er Resultatet af en lang, historisk Udvikling, der indledtes i den midlednedertyske Skriftsprogperiode og gav Nedertysken en begunstiget Stilling overfor Angels danske Folkemaal. Der tænkes her paa den abelske Hertugslægts Selvhævdelsestrang i Forholdet til Kongen og den derved tilskyndede Tilnærmelse til de holstenske Grever, det nedertyske Hansasprogs Sejrs-gang i Norden, Schauenburgernes Herredømme i Slesvig med forøget Indvandring af nedertyske Købmænd og Haandværkere i Byerne Slesvig og Flensborg, holstenske Adelslægters Jorderhvervelse i Sydøstangel og Reformationens Gennemførelse paa Nedertysk. Alle disse Forhold bevirkede, at det nedertyske Skriftsprog blev Rets- og Kirkesprog i Angel — ogsaa under de oldenborgske Hertuger. Selvom den danske Bondestand i Angel holdt fast ved sit hjemlige Folkemaal, fik den dog et vist Kendskab til det nedertyske Overklassesprog, som taltes paa Godserne, og som i Byerne

*) Sønderjydsk Maanedsskrift, Februar 1935.

**) Blandt de vigtigste benyttede Værker kan anføres: Hagerup: Om det danske Sprog i Angel (1854). Allen: Det danske Sprogs Historie i Hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland (1857). Tuxen: Det plattyske Folkesprog i Angel (1857). Sach: Das Herzogtum Schleswig I—III (1896—1907). P. K. Thorsen: Afhandlinger og Breve I (1927). Marius Kristensen: Sproget gennem Tiderne (Sønderjyllands Historie I, 1930). Karl N. Bock: Niederdeutsch auf dänischem Substrat (Deutsche Dialektgeographie, Heft XXXIV, Marburg; Universitetsjubilæets danske Samfund Nr. 299, København, 1933), samt Artiklen: Fra Flensborg Fjord til Ejderen (Haderslev-Samfundets Aarsskrift 1934).

Slesvig og Flensborg mere og mere trængte den stedfødte Byalmues danske Bymaal til Side. Især Byerne — mest Slesvig, i mindre Grad Flensborg — har som Samfærdselscentrer ved deres fremtrængende nedertyske Kultur- og Bysprog i sproglig Henseende virket »udstraalende« paa deres danske Opland i Angel.

Det højtyske Skriftsprogs Sejr over det nedertyske Skrift- og Kultursprog i Løbet af 1500- og 1600-Tallet betød vel et Tilbageslag for Neder-tyskens Udsigter til at blive Folkesprog i Angel, men formaaede dog ikke at standse den historiske Proces, der førte til det senere Sprogskifte. Men endnu omkring 1650 og 1700 *) danner Slien Sproggrænsen mellem dansk og nedertysk Landalmues Folkemaal. Denne passive Modstand har vel sin historiske Forklaring deri, at Bønderne i Angel indtil 1750 af Adelen og de lyksborgske Hertuger blev holdt nede i Ufrihed og Fattigdom og derfor ikke følte nogen Trang til at opgive deres Modersmaal. Det er først Tiden 1750—1800 med dens vældige Udskiftning af Godserne, dens Landbrugsfremskridt og voksende Velstand hos Bønderne, og dens Talsmænd for Tidens Oplysningstanker (jvfr. Adlers Krav om en forbedret tysk Skoleundervisning), der hidførte en hel anden Indstilling hos Landalmuen og gjorde Fortysknin-gen til en Slags Modesag. Kort før 1800 begyndte nemlig Nedertysk, ogsaa kaldet Plattysk, at trænge frem som Omgangssprog i Syd-Angel, i Tiden 1815—1820 i Mellem-Angel og i Aarene 1820 til 1850 i Nord-Angel. Omkring 1850 var der ikke et Sogn i Angel, hvor Dansk var udelukkende Omgangs-sprog, men der var heller ikke et Landsbysogn, hvor det danske Folkemaal var helt glemt og uddød.

Dette pludselige Sprogskifte i Angel forudsætter imidlertid Kendskab til Plattysk, ja maaske en Slags Tvesprogethed i de Egne, hvor Sprogskif-tet begyndte, og kan kun forklares ved det livlige Samkvem, Angelboerne gennem Tiderne havde haft med den helt eller overvejende plattysktalende Bybefolkning i Slesvig, Arnæs, Kappel og Flensborg. Plattysk var derved for de Voksnes Vedkommende blevet et Slags Hjælpe-sprog. Dette gælder især Syd-Angel; thi i Flensborg taltes overvejende Dansk med Bønderne, naar disse kom til Byen for at købe eller sælge, og det, skønt der omkring 1800 saa godt som udelukkende taltes Plattysk i Flensborg By af de indfødte. Det er derfor meget forklarligt, at Sprogskiftet tog sin Begyndelse i Syd-Angel og bredte sig mod Nord. Dette skete dog først, da Plattysk trængte ind i Hjemmene og blev Børnernes Sprog. Men hvorfor talte da dansktalende Forældre i Angel Plattysk med Børnene? Svaret maa lyde: F o r d i man mente, at Børnene saa lettere kunde følge med i den højtyske Skoleunder-visning og Konfirmationsforberedelse; f o r d i Landbrug, Handel og Haand-værk pegede sydpaa — fra Jylland kom kun den fattige Handelsmand med de sorte Jydepotter —; f o r d i alle fine Folk talte Tysk — *he is en Bur, he sprikt Dänsch* og *dat is so gemen un spräken Dänsch* var kendte og megetsigende Talemaader — og Angelboen har fra gammel Tid ligesom de nært beslægtede Fynboer haft Sans for det fine og fornemme; f o r d i først Neder-tysk og senere Højtysk var det hellige Sprog, Biblens og Kirkens Sprog; f o r d i den nationale Bevægelse efter 1830 bevirkede, at Sprogsagen fra

*) Jvfr. Danckwerth, *Neue Landesbeschreibung*, og Ulrich Petersen: *Beschreibung der Stadt Schleswig*, Rigsarkivets Manuskriptsamling.

en Modesag blev til en Partisag: Angelboen, der absolut vilde være Tysker, maatte bevidst tage Afstand fra sit danske Maal. Idet man i en nationalt indstillet Tid gjorde Plattysk til Børnenes Sprog, rodhuggede man altsaa det danske Sprog i Angel; dets Henvisnen vilde nu vanskeligt kunne forhindres. Forsøget derpaa mellem Krigen blev ved Krigen 1864 afbrudt for brat.

Ved Aarhundredskiftet var det danske Folkesprog uddød i det sydlige Angel; kun i den nordlige Del var der visse Egne, hvor det kunde betegnes som døende. Dog har jeg endnu saa sent som i Aaret 1931 i Nykirke i Nord-Angel truffet en 80-aarig Kone, der kunde huske et Par angeldanske Ordsprog og Mundheld; ligeledes er det et Par Aar senere lykkedes Magister Bjerrum at foretage nogle Optegnelser i Hyrup Sogn.

Dette nu næsten uddøde A n g e l b o m a a l er meget tidligt blevet gjort til Genstand for en Undersøgelse. Grunden dertil var den overleverede, men ubeviste Antagelse, at de Angler, der sammen med Sakser og Jyder i 400-Tallet erobrede England, oprindeligt havde boet i Angel. Professor L a c k m a n n i Kiel (1694—1754) foretog en Undersøgelse af den angeldanske Dialekt for at paavise dens Lighed med Angelsaksisk. Hans Optegnelser, der omfatter en Ordsamling og Tekster, overbeviste ham om, at Angeldansk ikke havde noget med Angelsaksisk at gøre, men at det var en dansk Dialekt. Til samme Resultat kom K e l l e r fra Rudolstadt, der i Aaret 1824 foretog en Optegnelse af Lignelsen om den fortabte Søn i Tolk Sogns danske Mundart. Alligevel vedblev de uhistoriske Hypoteser om et »saksisk Element« i Angel og Størstedelen af Jylland at holde sig. Det var først den danske Sprogforsker L y n g b y (1829—1871), der paa Grundlag af egne Optegnelser og Hagerups Afhandling »Om det danske Sprog i Angel« (1854) paaviste, at der i n t e t var i de sønderjydske Stedmaal, som tydede paa Afstamning fra ikke-nordiske Sprogformer — en Tankegang, som allerede vor store Sprogforsker Rask havde været inde paa, dog havde Rasks Kendskab til Sønderjydsk ikke været saa grundigt, at han havde kunnet faa et virkeligt Bevis.

I det følgende skal der nu gives et Par angeldanske Sprogprøver:

1) Af Lackmanns Optegnelser *): Fadervor, samt en Bondes Fortælling om Dagens Krigsbegivenheder, forsynet med en mangelfuld skriftdansk Oversættelse:

Woer Faar, som er i e Himmel, dit Nauen wuer hället, la dit Rfeg kom te wos, din Wille la schie her a e Juer, sadant som i e Himmel, wort daule Brüe gi wos e dauw, a vergi wos woer Schüld liesom wi vergi wor Schuldener, la wos int kom i Versüegels, men frey wos fra old und, for e Rieg er dit, a e Kraft a e Herrlehæed i Ewighæed. Amen.

Som ä noh war syst i ä Staj, hür ä meül noit a ä Krye verteel. I ä Polakkers Lanj schall ed sü ülj oud, wiel ä Moscowwiter o ä Tatar steel a roau seng a brenj a kom ülj a steje, so wit som die är kommen fram.

Der jeg sidst var i Staden, hørte jeg megit nyt fortæle om Kriegen. Udi Pohlen skal det see ilde ud, fordi Moscowwiterne og Tarterne stiaelder og röfver, skiender og Brender og kommer ilde af Sted, saa vit som de kommer.

*) Findes nu som Nr. 1385 blandt de Suhmske Haandskriftsamlinger paa Det kgl. Bibliotek i København, udgivet 1891 af P. K. Thorsen i Dania I, 97 ff.

2) Af Kellers danske Sprogprøve for Tolk Sogn (Syd-Angel 1824) **):

En main ho tou sönnerr, a den öngst so te hains far: Gie mä, far, den diel a päng, de mä hörr, a hain dielt em de päng. A int längderätter sankede den öngst sön olt sammel a gik wied ur ä lain, a der forkomm hain oll päng mä frern a drikken.

3) Af Hagerups Historier, Ordsprog, Mundheld, Bønner og Børnerim (fra Nord-Angel 1854):

I Gammelbyskov de va jössin en Kun, de vr: så fejt gire å hin Smör. Ven e va dyt, så so hon: Tæjje kons lidt, Byen! Dø e dyt. O ven e va volfejl, so høn egjen: Tæjje kons lidt, Byn! de ska mö'l te en Sum.

Ven en smir'r Stien ebland æ Hund': den e dræffer, den piffer. — Krag finder Mag'. — En kold Maj gir en varm Laj'. — De e it godt å lær gaml' Hund' å gjæff' — Et godt Uer finder et godt Stej. — Do est it fo gammel tet enon å vu skurre. — De e it godt å få manne Hoj unne jin Hat. —

*Tille om Morne kömmer æ
Kjære Far, a bejjer de
A do vild gi me din Frej
Så æ sin rolle kan gå min Vej
Bewar me, a æ it undt må gyr',
A me heller it undt må my'.
Gi me edaw mit dawle Brye,
Æ Himmel, ven æ jitgång dyer.*

*Ři, ri te Kirk'!
En Kittel ura Silk!
Æ Mantel den er kofferblå,
En affelgrå Hest å ri å!
Så rier vi hen,
Så kömmer vi egjen,
Så rijer vi hen te Kirk'!
Dommelaot,*

*Sav Ba'n, sav!
Din Far e henn å plouv',
Din Mor e henn å gi æ Griis.
Söver do int', fær do a æ Riis.*

*Slik-i-Pot,
Lång'-Mand,
Stakke-Jehan,
Lill'-Pæer ve ær Ehnd.*

4) Af Allens Optegnelser (II, 395) (Tøstrup—Sterup 1857):

Æ er fjørd i Ørsbjerre i Tøstrup Sovn. Min Faer boi midt emell e Præst aa e Deen ve e Kjerck. Han er fjørd i Ardelt aa min Moer i Ravnkær, aaber di er begge dø. No er der kommen en ann Mand aa min Fars Stej, aa di meest a min Slæit der i e Sovn er dø.

5) Fra mine Optegnelser i Nykirke (1931): En Talemaade, og Reglen om Rugens Modning:

Do kat kys' trirre Års Byrn. — Fier Ucher å skri', fier Ucher å dri', å fier Ucher å mons. —

Disse Smaa prøver — og Hagerups Ordsamling — bevidner klart Angelbomalets nordiske Karakter; thi de viser: 1) en Række særegne nordiske Ord, f. Eks. *Ba(r)n* (tysk *Kind*), *Dreng* (t. *Knabe*), *Gris* (t. *Ferkel*), *gyr'* (t. *tun*), *-skov* (t. *Wald*); 2) Bibeholdelse af *gg* i Ord som *hugge*: *hohg* (t. *hauen*, eng. *hew*), *Egg* (t. *Ei*; eng. *egg* er indkommet fra Nordisk); 3) Bort-

***) Über Sitten und Gebräuche der Angler und Friesen im Herzogtum Schleswig, Oksens Issis 1824, I, 49 ff.

fald af *j* i Ordenes Begyndelse, f. Eks. *ung, den öngst* (t. *jung*, eng. *young*), *Aar* (t. *Jahr*, eng. *year*); 4) Bortfald af *w* foran *u* eller *o*: *Ulle* — i Mærknavne (t. *Wolf*, eng. *wolf*), *Ord, Uer* (t. *Wort*, eng. *word*); 5) Bortfald af *h(ch)* foran *t* (ogsaa i Engelsk, hvor man dog endnu skriver *gh*): *Nat* (t. *Nacht*, eng. *night*), *Dætter* (t. *Tochter*, eng. *daughter*); 6) Endelsen *-(e)r* i Udsagnsordenes Nutidsform (tysk *-e, -st, -t* o. s. v.); angeldansk *est* og *kat* (er, kan) er derimod gammeldanske Former); 7) Passivdannelse paa *-s*, der mangler paa Tysk, f. Eks. *gøres* (*gjøes*, sml. *mons*); 8) Ordføjningen, hvor Tysk (og Frisisk) modsat Dansk (og Engelsk) sætter Udsagnsledet sidst i Sætningen. — De forekommende Afvigelser i Ordstillingen kan vel delvis skrives paa Optegnerens Regning.

Dernæst lægger vi Mærke til et Par sønderjydske Ejendommeligheder: 1) Omlyden i nogle Udsagnsords Nutidsformer, f. Eks. *søver, kømmer, hær, slær, stær, gær, fjæ* (*sover, kommer, har, slaar, staar, gaar, faar*); disse Omlydsformer, der ogsaa findes i Norsk og Islandsk, træffes med Undtagelse af de tre sidstnævnte Former kun i Sønderjydsk, og der især i de sydlige Dialekter, og de forekommer allerede i Flensborg-Haandskriftet af Jydske Lov og i St. Knuds Gildeskraa. Ord som *Koffer, Affel-, piffer, griffer* (Kobber, Abild-, piber, griber), der findes Syd for Linien Tønder—Aabenraa og Ord som *griif, Skif* (gribe, Skib), der findes Syd for Ribe—Koldinglinien, viser en speciel sønderjydsk Udvikling, der ikke har noget med den tilsvarende højtyske (smlg. *greifen, Schiff*) at gøre, da Højtysken jo hører hjemme i Melle- og Sydtykland; dertil kommer, at det sydligste danske Folkemaal, Fjælde-Maalet ved Husum, viser *griib* og *Sjeb*, og at de plattyske Nabodialekter har *gripen* og *Schip*. — Nævnes bør her ogsaa Ordet *ven*, der ikke stammer fra tysk *wenn* (naar), men er opstaaet ved Forkortning af et ægte nordisk Ord (*hwænnær* eller *hwinnær*); ogsaa *vu* (vorde) er af dansk Oprindelse, modsat Skriftsprogets *blive*.

Fremdeles er der i Angelbomaalet — saavel som i de andre sønderjydske Dialekter — bevaret en Del gamle nordiske Ord, der er forsvundet i Rigsmaalet eller kun bruges i højtideligt Sprog; f. Eks. *Braa* (Tagskæg), *Hærde*, (*æ Hær*; Skulder), *kvovne* (kvæles), *Mahj*, (*Made*, Eng), *Vrå* (Krog); smlg. ogsaa Teksternes *meil, möl* (meget).

Angelbomaalet er altsaa en jydsk, nærmere bestemt en sønderjydsk Dialekt, men har ligesom Sundeved- og Alsingmaalet — ifølge Hagerup — »noget mere jævnt løbende eller syngende ved sig end Nørrejydsk«, et Tonefald, der nærmer Østslesvigsk til Ødialekterne.

Nedertyske Laaneord, som f. Eks. *vergi* (tilgive), *Versüegels* (Fristelse), *frern* (æde), *volfejl* (billigt), *aaber* (men), *wiel* (*fordi*), berøver ligesaa lidt Angelbomaalet dets danske Karakter som de mange gamle og nye Laaneord i det danske Skriftsprog. — Det var derfor med Rette, at Hagerup afviste de tyske Embedsmænds Dom, der stemplede Angelbomaalet som »Babendänisch, eine entsetzlich corrumpierte Sprache, ein höchst wortarmes Patois«. — Tværtimod, det danske Angelbomaal beholdt lige til sin Død sit nordiske Karakterpræg, og Folkemalets historiske Lidelsesvej fra Slien til Flensborgfjord bærer — ligesom Landsoldatens Tilbagetog fra Danevirke til Flensborg — i sit Nederlag Vidnesbyrd om dansk Sejghed.

Lad os derpaa betragte Angeldanskens Banemand: den plattyske Angel-Dialekt, idet vi stiller os den dobbelte Opgave: 1) at under-

søge det danske Angelbomaals Indvirkning paa det tillærte Plattysk i Angel, og 2) at give en Besvarelse paa Spørgsmaalet om Plattyskens Herkomst i Angel.

Hvad det første Spørgsmaal angaar, maa man være meget varsom; thi ægte Plattysk ligner paa mange Maader Dansk, uden at dette skyldes dansk Paavirkning. Naar vi derfor i Angel møder Ord som *Huus, Been, Breef, Blood, Piil, min, din, op, haapen,**) *äten* og *drinken* og antager dem for at være danske eller dog danskpaavirkede Ord, da de jo ligner Dansk meget mere end Højtysk, saa er vi afgjort paa Vildspor; thi det er gode, nedertyske Ord, der blot staar paa et ældre Lydtrin end deres højtyske Brødre og derfor viser den paafaldende Lighed med deres beslægtede danske Fætre. Men træffer vi derimod Ord som: *Basselfru, Basselputt, beesch* (besk), *en bollen Finger, Broot* (Brød), *füken* (fyge), *Sneefük, Härtopp* (Hærdetop paa Hesten), *Mattpaas, Neek, Nist* (Gnist), *Rüst* (Røst), *Stakkel, stöpen* (støbe), *Süsseln, Traueln* (Trævler), *vraulich* (vrøvlet), *Unk* og *öm* samt Dyrebetegnelserne *Elling, Gössling, Katkelling, Pissmiern, Scharnbass* og *Flachemuus* eller Plantenavne som *Schreppen, Burren, Siwer, Pillurt* og *Duunhaamer* — saa er det Ord, som faar en plattysktalende Holstener til at ryste paa Hovedet, men som derimod lyder meget hjemligt og letforstaaeligt i vore Øren. Foruden i de mange danske Laaneord viser den danske Indflydelse sig ogsaa i det tillærte Sprogs skarpe, ustemte *s* — modsat det bløde, stemte tyske *s* — og i dets Bøjningsformer og Ordaføjning. Tager vi f. Eks. Udraabet *der löppt 'n* (der løber den c : Hunden), der paa rigtig Plattysk vilde hedde *der löppt he* (der løber han), saa minder det jo om det sønderjydske *der løver'n*; det lille 'n, der er opstaaet af *den*, viser den danske Brug af *den* og *det* om Dyr og Ting og af *han* og *hun* om Mennesker, mens ægte Nedertysk bruger *he* og *se* (han og hun) baade om Dyr, Ting og Mennesker. De jydske og angeldanske Dannelser *den hin* og *den jær* gaar igen i *de daare* og *de hiere*, og *en slem een* bliver til *en slimme een*.

Endvidere hedder det: *dat weer em* (det var ham) i Stedet for det holstenske *he weer dat* (han var det), *dat is mi* (det er mig) i Stedet for *ik bün dat* (jeg er det), *seers Dochter* i Stedet for *ehr Dochter* (deres Datter), *spreken um* (tale om) og ikke *spreken vun*. Interessante er ogsaa de mange Sammensætninger af *to* og Genitiv, f. Eks. *to Fods* (til Fods), *to Hafs, to Beens, to Lands, to Waaters* (til Vands), *to Sees, to Dörps* (til Bys), *to Stadts* (jydsk *te Stajs*), *to Holts* (til Skovs), hvor det oprindelige Plattysk ligesom Højtysk har Dativ og derfor mangler Endelsen *s* (*to fod* o. s. v.). Den danske Baggrund opdages jo ogsaa let i Vendinger som: *ik mutt nu af Stä* (jeg maa nu af Sted), *dat gloof ik nuch* (det tror jeg nok). Hører vi Sætningen *ik hef de Hund sehen*, saa opdager vi, at Angelboen ikke sætter Objektet i Akkusativ, men i Stedet for *den Hund* siger *de Hund*, der jo i sin enkle Form minder lidt om *æ Hund* — et typisk Eksempel paa, hvorledes mangen en sproglig Finesse er gaet tabt ved Sprogskiftet. — Lad os derpaa undersøge Ordstillingen ved Hjælp af følgende Sætninger: *Dat nützt wenig un sidden un laaden it Kopp hangen* (ordret: det nytter lidet at sidde og lade Hovedet hænge); *he begünne un gaan torüg* (han begyndte at gaa tilbage); *dat harr ick nuch Lust to un weeden* (det havde jeg nok lyst til

*) *aa = å; oo, ee, ii, uu* betegner Vokalernes Længde.

at vide); *dat is nich gut un seggn* (det er ikke godt at sige); *um un maaken dat in Stanne* (for at lave det i Stand). Fælles for alle disse Infinitivkonstruktioner er 1) deres danske Ordstilling, og 2) deres Forveksling af dansk *at* og *og*, der jo lydligt falder sammen til *å*, som saa overalt oversættes med *un*. Det angelplattyske *un gaan torüg* hedder nemlig paa holstensk Plat: *torüg to gaan*. Eller lad os tage en sproglig Uhyrlighed som: *Denn, kast du glaam, schull ick harr bald seen hem un kaamen to Waaders afstä* — en Konstruktion, hvis mange Problemer her ikke skal løses, men overlades til Læserens filologiske Evner. Og saa tilsidst et Par Eksempler paa de mange Oversættelseslaan af angeldanske Ordsprog, Mundheld og Vendinger: *Dat is nich gut un lehren ole Hünne bellen* og *dat is nich licht un krieggen veele Köppe unner een Hoot* — et Par Sætninger, hvis danske Grundlag hurtigt vil kunne findes i ovennævnte angeldanske Ordsprog.

Hvad det andet Problem, Spørgsmaalet om Angelplattyskens Herkomst, angaar, kan dette besvares ved kort at betragte følgende Forhold: 1) Nord for Sli—Danevirke hedder det *vi, ji, se hebben* (vi, I, de har), mens vi Syd for denne Linie — ligesom i Holsten — har Formerne *vi, ji, se hebbt*; 2) i Sprogskifteomraadet hedder det *wesen* (*været*) modsat det sydlige *west*; 3) Formerne *bin, sind, disse* og *willen* er overvejende i den tillærte Dialekt, modsat *bün, sünd, düsse* og *wüllen* i de sydligere Dialekter; 4) Substantivernes Pluraldannelse med Bevarelsen af Flertalsendelsen i Angel og med Bortfald af den i det oprindelige Plattysk, f. Eks. *Böme, Bläder, Räder* (Træer, Blade, Hjul), modsat *Böm, Blä, Rö*; 5) Udtalen af *g* i Forlyd som *ch*, f. Eks. *chüt* (god), *chrot* (stor), *chaan* (gaa), slesvigske Former, der delvis gaar lidt Syd for Danevirke. — Disse 5 sproglige Forhold viser, at Sprogskiftet ikke er sket ved en Fremtrængen af det holstensk-sydslesvigske Bondesprog Syd for Sli—Danevirke, men at det danner en historisk Proces, der har sin Oprindelse i selve Sprogskifteomraadet, idet ovennævnte Dialektejendommeligheder kun kan forklares ud fra en af middelnedertysk Skrift- og Kultursprog paavirket Bydialekt — et Forhold, der bekræfter den indledende hævdede Paastand, at Byerne meget tidlig har udviklet sig til sproglige Ekspansionscentre. For nogle Momenter Vedkommende bør sikkert ogsaa den højtyske Paavirkning tages i Betragtning som en Faktor, der har virket bevarende paa de nedertyske Former, der viste den største Lighed med de tilsvarende højtyske.

Det plattyske Sprog i Angel er en »tillært« og af sin »jydske Arvesygdome« præget plattysk Dialekt — en nedertysk Pødekvisst paa dansk Sprogstamme. Angelplattysken bekræfter Angelboens kendte Udsagn fra Sprogskiftets Tid: »*Wi hem sonst Dänsk wesen, men nu siin wi Düdsch bläwen*. — Angels Historie genspejler sig i de nuværende Dialektforhold og forklarer disse.

Lad os lytte til Historiens Tale; derved lærer man at rette de bitre Anklager — ikke mod Modstanderen, men mod sig selv. Historisk Udvikling, præget af dansk Uforstand, har skabt Kendsgerninger, som vi maa bøje os for i vemodig Resignation. Men gid saa dette Offer maa være bragt paa Folkeforstaaelsens Alter. Forsonede Efterkommere af danske og svenske Modstandere har i broderligt Fællesskab rejst et Mindesmærke paa den skaanske Slagmark ved Lund! Hvornaar bygger tyske og danske Frænder i Ærlighed og Oprigtighed et lignende Forsoningens Tempel paa den gamle Valplads ved Isted eller Danevirke?

Den gamle Skipper fortæller

FRA ARNÆS 1937

Af Andreas Lorenzen, Damholm

Efterfølgende er nedskrevet efter mundtlig Meddelelse, som en gammel Skipper fortalte mig det i Sommeren 1937.

Jeg træffer den gamle Skipper nede i hans Gaardsplads, han staar paa en Stige og er i Færd med at tætte Tagpander paa sin Lade. Jeg hilser paa ham, naturligvis paa Plattysk, som jeg plejer at gøre det, naar jeg søger en Samtale med Folk her inde i Angel; men jeg forbavses; han siger: »God Daw! Hvo e do fra i Danmark?« Jeg slog naturligvis straks over i det danske Sprog og spurgte: »Til-taler De alle dem, der er Dem fremmede, paa Dansk?« — »Nøj«. — »Men hvorfor svarede de saa mig paa Dansk?« — Han kneb Øjnene til og sagde: »Jeg kunde se paa dig, at du var dansk«. — Jeg var forundret, men saa pegede han paa en lille Naal, jeg altid bærer paa Kraveopslaget: »Det kender jeg, det er det danske Vaabenskjold!« — Vi fik en lang Samtale paa Dansk, og jo længere vi talte sammen, des mere Liv kom der i ham. Hvad han fortalte, har jeg nedskrevet.

De Folk, der grundlagde Arnæs, kom fra Kappel. Det var en af Rumohr'erne paa Røst, der tvang dem til at søge anden Steds hen, da denne Herre behandlede sine Undergivne daarligt. De henvendte sig til deres Konge, Kristian den Fjerde, og bad ham om Lov til at flytte, og Kongen gav dem tre Steder, som de kunde vælge imellem: Øen Arnæs, Ellebjergskov og Pagerø.

Det var 40 Familier, der havde søgt Kongen om Lov til at bosætte sig uden for Kappel. De var alle Sømænd og Fiskere, saa det var ikke saa underligt, at de valgte Arnæs. Her var der godt med Vand, her var en god, naturlig Havn Nord for Øen, mellem denne og Angel, her var baade Ler og Sand og desuden Træ nok til Tømmer i den Skov, som dengang dækkede Øen. Alt det, de skulde bruge til at bygge Husene af, fandtes altsaa paa denne Boplads, og de byggede nu deres By selv, idet den ene hjalp den anden.

Den første Landforbindelse fra Øen Arnæs over til Angel var en Bro af Træ, der var anlagt ud for det Sted, hvor nu Kirken ligger. Der var Bom for Broen, thi de, der vilde over Broen, maatte betale Bropenge. Paa det Sted, hvor Broen var, dannede der sig efterhaanden en Eng, der blev kaldt »Pilsmaj«; men nu er den omdøbt til »Jansens Wisch« (Jansens Eng). Senere hen, da Bunden i Pilsmaj var blevet fast nok, blev der bygget en Dæmning over til Angel ved Siden af Broen. Dette tyder paa, at den vestlige Del af Arnæs er blevet bygget først, og her blev Kirken da ogsaa rejst.

1867 blev der bygget en ny Dæmning, men længere mod Øst, over det saakaldte Nor. Denne Dæmning bruges endnu. Vest for den

er der Eng, Øst for Vand, saa Lystbaade og Jagter kan sejle herind og ankre op der.

Før var der Liv og Røre i Arnæs. Især om Vinteren mærkedes det, naar alle Søfolk var hjemme; men paa de andre Tider af Aaret var Arnæs heller ingen død By, som den nu er det. Dengang sejlede Skibene ud og ind, og alle med Last. Der laa altid Skibe i Havnen, og enten lossede eller lastede de. Næsten alle Skibe sejlede paa Danmark eller Norge, og det var især med Varer, som Skipperne købte i Angel. De fleste sejlede for egen Regning. De Varer, vi købte her og sejlede nordpaa med, var dengang især Smør, Ost, Skinker, Honning, Mjød, Kreaturer o. m. a. Dengang produceredes disse Varer bedre i Angel end i Danmark. Nu er det jo omvendt! Især var det de Angler Skinker, der var efterspurgte i Danmark; man holdt særlig meget af dem i København. Vi tog saa Skinker med hjem igen fra Danmark og solgte dem her; men vi havde ogsaa Smør med tilbage. Jeg har aldrig været med til at sejle tilbage i Ballast, saa længe vi hørte under Danmark.

I 1830'erne var der 53 Skibe hjemmehørende i Arnæs. Dette Tal steg til over 80 i 1860'erne. 1864 var et haardt Slag for Arnæs. Fra 1870 af blev Skibenes Antal mindre og mindre, saa der 1910 kun var 12 Skibe, der var hjemmehørende i Arnæs, og nu i 1937 er dette Tal sunket helt ned til 3. — Taarerne løber den gamle Skipper ned ad Kinderne, da han fortæller det, og med graadkvalt Stemme siger han: »Mi kem'n 1864 nå en hungrige Land. Wi sind Musspreussen wor'n!« (Vi kom 1864 til et sultent Land. Vi blev Tvangspreussere!).

Følgen af denne Nedgang var, at de Unge udvandrede. De var alle Sømænd, og da de ikke kunde faa Hyre her, tog de til andre Havnebyer. Det var jo før saadan, at Drengene i 13 Aars-Alderen kom ud at sejle, og de gav først op som Oldinge. De begyndte som Skibsdrengene, blev Matroser, Styrmande og til sidst Skippere og Ejere af eget Skib eller dog Parthavere. Skibene gik mange Gange i Arv fra Far til Søn.

Jeg solgte i 1913 mit Skib til Aarøsund. Jeg fik 700 Mark for det. Det var en Jagt; jeg havde købt den i 1902. 1904 forliste jeg med den i Øresund ud for Malmø; vi rendte paa et Vrag. Skibet gik til Bunds, men vi blev reddede af en dansk Marinebaad. Denne Nat vaagnede min Kone hjemme i Arnæs op af Søvn; hun havde da set det Syn, at vort Skib gik til Bunds, men saa ogsaa, at alle vi, der var ombord, blev reddet af et Skib, hvor der var mange Mennesker ombord. Min Kone fortalte mig det, da jeg kom hjem, og hvad hun havde set i Drømme, passede til Punkt og Prikke. Mit Skib blev hævet igen af Svitzer, og jeg sejlede med det til 1913.

Da jeg solgte mit Skib til Manden fra Aarøsund, mente jeg, at han vilde bruge det til at sejle med; men han tog alt, hvad der var brugbart, fra Borde og solgte det enten her eller i Aarøsund. Da der ikke var andet tilbage end Skroget, tilbød han mig det for en Slik til Ophugning; men jeg nænnede ikke at købe det og saa brænde det op. Det var haardt for mig at se paa, at mit Skib skulde ende paa denne Maade, hellere havde jeg vidst det ligge paa Havets Bund.

Af de 5—600 Indbyggere, som Arnæs nu har, er der højt regnet 50—60, der kan kalde sig for Arnæsser, alle de andre er tilflyttede. Den ældste og, saa vidt det vides, den sidste af Efterkommerne af dem, der grundlagde Arnæs, da de udvandrede fra Kappel, er en forhenværende Skipper Asmus H. Truelsen. Truelsen har fristet en tung Skæbne; han har været blind i mange Aar.

Før i gamle Dage kendte vi i Arnæs ikke til Fattige; vi havde ikke noget, der hed Fattigvæsen. Hændte det en Gang, at en eller anden kom i Nød, saa blev denne hjulpen, saa der virkelig ikke var det, man kunde kalde Nød. Gavnildheden var stor, og der var før i Arnæs ingen, der var uden Fortjeneste; der var nok at bestille til alle Hænder. De, der var kommet i Nød, kunde hente Mad hos deres Medborgere, som var pligtige til, alt efter som de selv havde det, at give en Fattig Mad i fra 1—8 Dage. Der var sørget for, at en saadan Fattig ogsaa fik kraftig Mad, og hertil regnedes Ærter med Flæsk. Og saa hændte det ikke saa sjældent, at den Fattige kunde faa Ærter med Flæsk i hele 8 Dage ad Gangen. Nu hjælpes de Fattige paa anden Maade, men det er jo noget andet, for nu er det det offentlige, der træder til.

Arnæs Kirke ligger paa den vestlige Spids, hvor der før var et Fæstningsanlæg; men før denne Kirke blev bygget, var der et Kapel, hvor nu Trælasthan delen er. Der har ogsaa været en Kirkegaard her, thi ved at grave paa dette Sted er der fundet en Del Skeletter.

Omtrent hvor Kirken og Kirkegaarden nu er, var der i gamle Dage et Fæstningsanlæg, og ovre paa den anden Side ved »Schvonborg« laa der ogsaa en Fæstning. Disse Anlæg var begge kunstige, thi Jordsmonnet er begge Steder ens og maa være ført derhen. Der fortælles, at der engang boede to Brødre her, den ene paa Arnæs, den anden paa Schvonborg. Da de var blevet Uvenner, kastede de med Blider Sten efter hinandens Borge, men Skade gjorde de ikke hinanden, thi de Sten, de kastede, naaede ikke over Slien, men faldt ned midt i Slien. At det har været store Sten, de to Brødre kastede efter hinanden, kan man se, naar Stenfiskerne henter Sten op fra Sliens Bund ud for, hvor de to Borge laa.

Om det første Møde, de Arnæs Søfolk havde med det første Dampskib, de mødte paa deres Vej, har Skipper Simon Thomsen, der var født omkring 1780, fortalt følgende: De var paa Vej til Kristiania og var kommet fra Skagerak ud i Nordsoen. Da ser de Røg forude, og alle, der var ombord paa det Arnæs Skib, var enige om, at det var et Skib, der brændte forude. »Vi kan ikke hjælpe dem«, siger Skipperen, »da vi skal op imod Vinden.« Der blev jo selvfølgelig holdt Udkig efter det brændende Skib, og ret snart saa de, at det kom nærmere, og det vedblev at komme nærmere, og det stod lige op mod Skibet her fra Arnæs, saa Skipperen raaber: »Det er Djævelen, der kommer, lad os bede til Vorherre, at han vil lade os komme frelst bort fra ham!« Alle, der var ombord, faldt paa Knæ og bad til Gud, og se, de blev frelst, thi det rygende Uhyre gled forbi.

Der var før en Natvægt i Arnæs. Han gik fra Kl. 10 Aften til Kl. 4 Morgen. Hver Klokketime sang han. Kl. 10, naar han be-

gyndte sin Gerning, sang han: »De Klok het tein slå'n, tein is de Klok, ein jeder bewahre sein Feur und Licht, damit uns und unser Nachbar kein Schaden »geschöcht«, gelobet sei Gott der Herr, ihm sei Lob, Preis und Ehr«. De øvrige Timer sang han kun, hvad Klokken havde slaact. Var hans Gerning endt, og Klokken havde slaact 4, da lød hans Røst, og han sang: »De Klok het feer slå'n, feer is de Klok, der Tag vertreibt die finstre Nacht, darum ihr lieben Christen, seid munter und wach, gelobet sei der Herr.«

Ud over det skulde Natvægteren ogsaa agte paa Vindretningen. Det vil sige, at hvis Vinden var i Sydvest, saa skulde han desforuden synge følgende hver Klokketime: »De Wind is Südwest, dat is de lütte Fru ehr Pest, und is de Wind

Nordost, dat is de lütte Fru ehr Trost«. For at forstaa dette skal der siges, at ved Sydvestvind stod Skibene ud fra Arnæs, og ved Nordøst stod Skibene ind. Sprang Vinden engang pludseligt om i Nordøst, saa skulde Vægteren hver Klokketime synge: »De Wind is Nordost, dat is de lütte Fru ehr Trost«. For dette fik Vægteren ekstra Betaling, idet Skipperne maatte betale en Skilling for hver Nat.

— Det var den Tid, siger Skipperen, den er gaaet fløjten med alt det andet! —

Der har ikke været saa faa i Arnæs, der var overtroiske; Varsels- og Spøgelseshistorier blev der fortalt mange af. Her skal kun fortælles om en *G e n g a n g e r*, Arnæs havde.

Jeg husker, fra da jeg var Dreng, at der da levede en Mand her, der var født med en Klumpfod. Der blev sagt, at han havde en Hestefod. Da Djævelen ogsaa har Hestefødder, var det en almindelig udbredt Tro, at denne Mand var Afkom efter selve Djævelen; derfor var der ingen, der vilde have med ham at gøre. Vi Børn var bange for ham, og han fik Skyld for alt, hvad der hændte af Uheld.



Parti fra Arnæs.

Th. Dahl fot.

Mens han endnu levede, sagde Folk: »Vi skal nok faa at se, om han er en Djævel, naar han først er død, for er han det, faar han ikke Ro i sin Grav, men gaar igen«. — Manden døde og blev begravet paa Kirkegaarden, men ved Kirkegaardsdiget. Straks efter at han var begravet, blev der vaaget ved hans Grav, og det en Tid lang baade Dag og Nat, for at man kunde være der, naar han vilde prøve paa at komme op af Graven igen. En Nat faldt Kirkegaardsdiget ud til Siden, netop der, hvor Manden med Klumpfoden laa begravet; det var hans Genfærd, der vilde op af Graven; det var saa stærkt, at det havde væltet Kirkegaardsdiget, blev der sagt; men der var ingen af dem, der havde vaaget ved hans Grav, der havde set noget til et Genfærd. Lidt efter lidt faldt der Ro over denne Sag, men mange var der dog, der troede, at Manden havde staaet i Ledtog med den Onde. Men Sagen var nok den, at Graven var blevet gravet for nær ud til Kirkegaardsdiget, og af den Grund var dette faldet.

De Fester, som hører til Aarets Løb, blev der i Arnæs ikke gjort ret meget ud af. Julen var egentlig den eneste af Aarets Fester, der blev fejret rigtigt, men Julen falder jo ogsaa paa den Aarstid, hvor alle Mand fra Arnæs var hjemme, thi en Del af Vinteren var de fleste Skibe lagt op. De Søfolk, der var gifte, havde altid forud for Julen tænkt paa deres Paarørende og havde bragt en eller anden Ting med hjem fra det fremmede som Julegave.

Et rigtigt Juletræ havde vi ikke i mine unge Aar. Vi nøjedes med en Grankvist. Paa denne var der anbragt nogle Figurer, Dyr o. lign., der var bagte af Mel og Vand; men op til Grankvisten var der sat en stor Mand, jo større, des bedre; den var bagt af en Dejg af Mel, Vand og Salt. Som Knapper var der indsat Rosiner; Mund, Næse og Ører var mærket af Korender, for hvert af Øjnene var der indsat en stor Rosin. Denne Mand var i Reglen saa stor og svær, at der maatte sættes en Stok bag ved Grankvisten for at støtte den, da den ellers blev trykket bag over.

Gaverne, som Julemanden bragte, blev af ham lagt i den Tallerken, som Børnene havde sat hen i Vinduet Juleaften, og saa tabte Julemanden gerne, naar han gik igen, en af sine Strømper, den laa saa Juledags Morgen i Vindueskarmen.

Nytaarsaften gik vi rundt med Rumlepotten. Vi fik Nødder, Æbler og mange Steder 1 Skilling eller 2, og det kunde ogsaa ske, at der var dem, der gav en Søsling. Nytaarsgave gik vi ikke rundt og bad om, men der kom mange Børn herover fra Angel Nytaarsmorgen; de gik fra Dør til Dør og bad om en Nytaarsgave.

Unge og Gamle gik Nytaarsaften rundt og slog Potter for Folks Døre. Det kan nok være, at Kosten Nytaarsmorgen fik travlt med at feje alle Potteskaar sammen; de laa foran Dørene helt ud paa Gaden.

Helligtrekonger blev der i hvert Hjem sat tre Tællelys hen i noget Sand. De blev tændte og maatte ikke slukkes. De skulde brænde helt ned; gjorde de det, da gik man gode Tider i Møde.

Der var dengang to Gilder her, Skippergildet og Matrosgildet. Skippergildet blev holdt en Gang hver Vinter. Det stod paa

i hele 8 Dage, og det stod paa Skipperhuset. Hvert Skib, der laa i Havnen den Tid, Gildet blev holdt, maatte afgive sin Kanon til Gildet. Kanonerne blev i Skipperhusets Have sat paa Brædder, der var lagt over tomme Tønder, for saa buldrede Kanonerne bedst, naar de blev skudt af. Men ogsaa de Arnæs Drengene havde travlt, og de satte mange Gange de gifte Koner i Forlegenhed. Dagene ind mod Skippergildet maatte de holde Udkig efter Drengene, thi de rapsede al den Kaal, de kunde faa fat paa og slæbte den hen i Skipperhusets Have, og Skipperne grinte i Skægget for hver Sæk Kaal, Drengene bragte. Hvad nyttede det, at Skippermadammerne skældte ud! Derfor fik de ikke Kaalen igen, thi lige saa sikkert som det var, at der hver Vinter var Skippergilde, lige saa sikkert var det, at al Grønkaal gik op i Røg hvert Aar til Gildet, thi Kanonerne proppedes med Grønkaal. Jo mere Kaal de kunde proppe, des mere hundrede Kanonerne. Hver Dag i de 8 Dage, Gildet stod paa, lød der Kanonskud fra Arnæs. Hver Morgen blev der skudt 3 Skud; det var for Sundheden, — 6 Skud til Frokost, saa mødte Formanden i Gildehuset, — 12 Skud til Middag; men om Aftenen blev alle Kanoner skudt af, og saa kan det nok være, at Jorden rystede, og ikke sjældent hoppede en eller flere Kanoner ned fra det Stillads, hvorpaa de stod.

Der var en Kanonmester; han ladede Kanonerne og strøede Krudt paa Panden. Naar der skulde skydes, holdt han Lunten hen til Krudtet. Luntan var en gloende Jernstang, som en Dreng rakte ham. Alt imens Skudene knaldede, sang Kanonmesteren: »Thomas, lang mål en Lunt her, ik will mål pusten«. (Thomas, ræk mig en Lunte, jeg vil puste).

Alt, hvad der blev spist de 8 Dage, Gildet stod paa, var betalt af Kassen, ligeledes hvad Musikken kostede. Man spiste fersk Suppe med Kødboller og Steg og atter Steg og fersk Suppe. Der blev drukket Vin til Maden, men denne maatte enhver selv betale, og ligesaa alt andet af Drikkevarerne. Musik og Dans var der Dag og Nat; der blev danset »den hele Nat«.

M a t r o s g i l d e t stod paa hver Vinter i hele 3 Dage. Ogsaa dette Gilde holdtes paa Skipperhuset. Der var Liv i Arnæs i de Dage, især om Fredagen, thi da var det »de dolle Maskerade« (den vilde Maskerade). Den Dag kom der en Mængde Fremmede til Arnæs for at være med i Lystigheden. Fredagen var den Dag, da Matroserne skulde tjene Penge til at holde Gilde for. Den Dag havde de derfor Lov til at tage Folk ved Næsen. De trak da rundt med en Vogn, der var tilrigget og dækket med Sejle, saa ingen kunde se, hvad der gemte sig bag Sejlet. Men der hørtes en vældig Larm inde bag Sejlet, og der var altid nysgerrige nok, der skulde kigge ind, og det kostede en Søsling. Var der først en, der havde betalt og kigget bag Sejlet, saa kom den næste af sig selv, thi ingen vilde vedgaa, at han var taget ved Næsen. Bag Sejlet gemte sig Hunde og Katte, der sloges, saa det battede, og desforuden laa der nogle skrigende og hylende Matroser der. — En Nar var gerne paa Færde denne Dag; det var den yngste Matros, der var klædt i Narredragt. I Haanden havde han et »Britschholt«, et fladt Stykke Træ, og paa hans Bag sad der et Par store Brill-

ler. Narren havde Ret til, hvor han kom ind, at spise det, han vilde, enten det saa var paa Kroen, hos Bageren, hos Købmanden eller andet Steds, og var der nogen, der ikke vilde lade Narren komme indenfor, saa havde han Lov til at slaa Ruderne ind med sit »Britsch-holt«, uden at nogen kunde gøre ham noget for det.

En »handlende Jøde« manglede der heller ikke, naar Matroserne holdt Gilde. Han solgte alt muligt, og hvert Stykke kostede 2 Skilling; saa kunde enhver vælge; men først maatte de rykke ud med Pengene til Jøden. Saa var det, Jøden forsvandt, uden at den, der havde betalt de 2 Skilling, fik sine Varer; men han havde dog det ud af det, at han fik en lang Næse. — I Skipperhusets Have holdt »Merkur« til. Ham skød Matroserne efter med Kuglebøsse. Merkur blev trukket frem og tilbage. Naar en Kugle ramte ham, blev der i dette Hul sat en Træprop; men den Matros, der ramte Merkur midt i Hjertet, var Aarets Konge. Følgende Vers var at læse paa Merkur:

»Der fliegende Mercurius bin ich genannt,
mein Herz ist der Planetenstand,
ich fürchte weder Hitz noch Kält,
dazu bin ich viele Jahre alt,
und wer mich trifft ins Herz hinein,
der soll als König verehret sein.«

Merkur blev lige som alt andet, der tilhørte Matrosgildet, solgt paa en Auktion, da Gildet senere blev opløst. Den købtes af Johann Mathiesen i Arnæs, og hos ham gemmes Merkur den Dag i Dag.

Alt, hvad Matroserne spiste de tre Dage, blev betalt af Kassen, ligeledes Musikken, thi der var Musik og Dans alle tre Dage. Vin og andre Drikkevarer maatte hver enkelt betale.

Den Samtale, jeg førte med den gamle Skipper, blev først ført paa Dansk, saa paa Plattysk og dernæst paa Dansk igen. I hans Stue var der mange Billeder fra Danmark; dem er han særlig stolt af, og han ved kun godt at fortælle om Danmark og de Danske, trods det, at han i sit inderste Sind er Slesvig-Holstener.

Før var det saadan, sagde Skipperen, at alle Mænd og ogsaa Drengene, naar de først var 14 Aar, kunde tale Dansk, og uden for Hjemmet talte de det ogsaa. Men i Hjemmet talte de Plattysk, thi af Kvinder og Børn var der kun faa, der kunde tale Dansk. Det danske Sprog var altsaa før i Højsædet hos den mandlige Del af Befolkningen, men det er jo ogsaa nu ved at uddø, ligesom de gamle Arnæsboere er det. Hver gammel Mand, der dør her i Arnæs, tager ogsaa det danske Sprog med sig i Graven.

Preusserne kom, sagde de, for at befri os for de slemme Danskere. Det havde de ikke Behov, for vi havde ikke sendt Bud efter dem; vi havde det godt. Jeg skal love for, at vi fik »Frihed«, og at det blev »Opgangstid« for os lige efter 1864! Det var vor Ruin, at vi kom til Preussen den Gang; men »dat möt vi hebben!«, sagde Bis-

marck, og saa tog han dette Land fra Danmark. Det havde været godt for os, hvis vi ikke var kommet under Preussen, for vi havde det godt, hvor vi var.

Der var ogsaa en Del dansksindede i Arnæs, og det helt op til vor Tid. Endnu 1929 eller 1930 blev der afgivet 6 danske Stemmer i Arnæs.

Høstskikke i Angel og Svans.

Svar til Gustav Fr. Meyer i Kiel.

Af Arkivar Hans Ellekilde.

I min Afhandling »Det sidste Neg i Haderslevgnens Overlevering«, trykt i »Sønderj. Maanedsskrift« Juni 1937, henviste jeg til min tidligere Afhandling »Det sidste Neg i engelsk Folkeoverlevering«, trykt i et Festskrift til den svenske Folkemindeforsker Sverker Ek, 1937, (Nordiska Folkeminnesstudier S. 180—195). Som rimeligt er, er disse Afhandlinger, særlig den sidste, blevet angrebet fra tysk Side, fra den fremragende og ledende holstenske Folkemindeforsker Gustav Fr. Meyer, hvis lille Afhandling om Anglerfokken i det slesvig-holstenske Tidsskrift Die Heimat, Juni 1936, jeg havde taget som Udgang for min Fremstilling. Meyers to Indlæg er trykt i Tidsskriftet Studien der Nordmark XIII, Nr. 2, 12/6 1937, S. 14—15 under Titlen »Wir benötigen ein Institut für Volkskunde!«, og i et ændret Stand i Schleswig-Holsteinische Schulzeitung, 85. Jahrg., Nr. 27, Kiel, d. 3/7 1937 under Titlen »Die letzte Garbe in der schleswischen Volksüberlieferung«.

Som det er at vente, fremlægger Gustav Fr. Meyer et nyt, hidtil ukendt Materiale fra sine rige, personlige Samlinger af holstenske og sydslesvigsk Folkeoverlevering, og dette Materiale fører ham til den Opfattelse, at den af mig anførte Folkeoverlevering fra Angel ikke kan regnes for særdansk, men maa regnes for fællesgermansk, og »eftersom det i Slesvig drejer sig om et Omraade med blandet Folkeejendommelighed, (»Volkstum«), kan man med samme Ret betegne Overleveringen som tysk.«

Det falder mig ikke ind a la Gravlund at benægte, at mit danske Modersmaal og min højtærede Modstanders holstenske Modersmaal begge hører til den fællesgermanske Gruppe indenfor den indoeuropæiske Sprogæt, men de er derfor ikke Søstersprog, men Søskenbørnssprog. Noget lignende gælder Folkeoverleveringen. Der er her et grundlæggende Fællesskab, men der er tillige en stærk Særudvikling indenfor det fælles Grundlag, og der er ogsaa en kraftig indbyrdes Paavirkning, en Indflydelse, der sikkert er stærkest i Retningen Syd til Nord. Skønt Dansk er et udpræget nordisk Sprog, er det dog sikkert i højere Grad end sine nordiske Sø-

sterfolks Sprog i sen Middelalder paavirket af plattysk Sprog paa ganske uafkrystelig Maade. Noget lignende gælder selvfølgelig den danske Folkeoverlevering, og det skal ikke falde mig ind at hævde, at dansk Folkeoverlevering og tysk Folkeoverlevering er hinanden uvedkommende Ting. Der er selvfølgelig et tilgrundliggende Fællesskab, der i dette særlige Tilfælde, Overleveringen om det sidste Neg, gaar langt ud over germansk Grund, baade til slaviske og romanske Nabofolk. Tillige er der en kraftig indbyrdes Paavirkning mellem tysk og dansk Omraade. For saa vidt har G. Fr. Meyer Ret til at kalde den angelske og naturligvis ogsaa den haderslevske og midtjydske Overlevering om det sidste Neg, jeg har fremlagt, som *fællesgermansk*, ja, hvorfor ikke *slavo-romansk-germansk*.

Det, som jeg har villet fremhæve i min Afhandling, er, at den angelske Overlevering om *Fokken* i sine væsentlige og oprindelige Træk staar i meget nær Forbindelse med de nordligste Sønderjyders Overlevering om *Fisneg* og med de midtjydske Nørrejyders Overleveringer om *Høstdrengen*. Fælles for de tre Overleveringsgrupper er, at det sidste Neg oprindeligt opfattes som *Barn*, Barn af Mejer og Binderske, der derfor kaldes *Fokfar* og *Fokmor* i Angel, *Fisfar* og *Fismor* i det nordlige Sønderjylland. Negbarnet bæres hjem i højtidelig Procession til et Gilde, hvor Negets *Far* og *Mor* er *Æresgæster*. Kendes et tilsvarende fyldigt Overleveringskompleks fra Holsten? Det fremgaar i al Fald ikke af det af *Gustav Fr. Meyer* anførte væsentlig holstenske Materiale, der indholder mange vage Ligheder, men ingen slaaende Overensstemmelser mellem holstensk og angelsk Materiale. Jeg kan ikke andet end regne det som højst ønskeligt, at en Forsker som *Gustav Fr. Meyer* udgav Monografier over holstensk Materiale vedrørende det sidste Neg og det sidste Læs, svarende til, hvad jeg har prøvet for det nordligste Sønderjyllands Vedkommende. For Angels Vedkommende er Stoffet langt mere omfattende end anført i min lille, foreløbige Afhandling. En Afhandling om det nordlige Folkeomraade mellem Flensborg Fjord og Aabenraa Fjord med Als er skrevet og ventes trykt i Sønderjydsk Maanedsskrift Foraaret 1938.

En Del af det nye Stof fremlægges i *Fra Dansk Folkemindesamling VI*. Men kan jeg ikke endnu finde slaaende Overensstemmelser imellem holstensk og angelsk Folkemindestof om det sidste Neg, men derimod ejendommelige Uligheder, som jeg siden skal komme tilbage til, saa er det aabenbart, at *Svansens* Overlevering om det sidste Neg viser Overensstemmelse med Angels Overlevering om *Fokken*. Det drejer sig ogsaa her om et Omraade med oprindeligt dansk Stednavnestof, ligesom Angel. Vi har jo i *Svansen* ligesom i *Danelag* i England en Række Landsbynavne, endende paa *-by*, en Endelse, vi har tilfælles med *Svenskerne*, men ikke med *Tyskerne*. Der maa altsaa have boet *Danske* (eventuelt *Svenske*) i *Svanson* engang, skilt fra tysk Folkeomraade ved »*Danskerskoven*«, som de tyske Naboer kaldte den (1424 paa Latin *Silva Danica*), ganske som der i *Meklenborg* og *Pommern* efter Stednavnenes Vidnesbyrd engang maa have boet *Slaver*. Selv om der i Nutiden er ret stor For-

skel paa angelsk og svansisk Folkekultur, idet Angel ligesom Skaane hovedsagelig har dansk Folkekultur, Svansen hovedsagelig har tysk Folkekultur, saa er det jo ikke udelukket, at Svansboerne kan have bevaret Momenter af dansk Folkekultur fra deres fjerne, danske Forfædre, ligesom der stadig er slaviske Momenter i Pommerns og Meklenborgs tyske Folkekultur. Der kan selvfølgelig ogsaa være Tale om, at Svansen har laant fra deres nordlige Naboer, som Angelboerne vitterlig i deres nuværende Folkekultur har gjort tyske Laan. Jeg binder mig ikke bestemt til nogen af de to Forklaringer, men fremlægger, hvad jeg kender til svansk Overlevering om det sidste Neg i dets Overensstemmelse med angelsk Overlevering — og derigennem med den nordlige sønderjydske og den indre midtjydske Overlevering.

Jeg begynder ogsaa denne Gang med de fra tysk Side foretagne Optegnelser, saa meget mere som jeg kan takke min Modstanders Elskværdighed for Henvisningen til en af de bedste og værdifuldeste Opskrifter, der foreløbig kendes. Det er Helene Voigt-Diederichs Mindebog »Auf Marienhoff, vom Leben und von der Wärme einer Mutter«. 1926. I denne smukke Bog fortælles der S. 43 om Høsten paa Godset Marienhoff i Siseby Sogn.

Fruen nævner her Festen paa den sidste Mejningsdag, hvor Fokken (der Fock) bliver bragt hjem til Gaarden. »I denne Fok havde Mændene ikke Del, det var udelukkende Binderskernes Sag. De sluttede sig sammen og bragte i sluttet Trop en lille af Aks bundet Krone til Huset. Den flinkeste blandt dem (die Gewandtste) fremsagde dette lille Rim: »Her bringer vi Fokken, den er ikke helt saa smuk, den er ikke stor, den er ikke lille, næste Aar skal det blive bedre.« Moder takkede venligt for Fokken, og Fader skænkede en Rød, d. v. s. en Blanding af Snaps og Ribssaft.« Hovedsagen paa dette Gods er Hjemkørselen af det sidste Læs »das Juchfuder« (d. v. s. Jubellæsset) med en Høstkrone paa Læsset, ganske anderledes pragtfuld end Opmejningsdagens Fok. (S. 86).

I denne Optegnelse omtales ikke Skikken at stryge for Kaalen, det gør den derimod i en Optegnelse fra Landsbyen Kochendorf i Borreby Sogn, som Meyer har optegnet i 1930 efter en 78-aarig Arbejderkvindes Fortælling, og som han anfører paa Plattysk i sit Indlæg mod mig.

Naar det gik til Ende med Mejningen, passede enhver paa, at han ikke fik det sidste Neg. Men hvem der fik det, han fik Fokken (de Fuck), saaledes kalder de det. Han maa om Aftenen bære den hjem paa Forken. For Stordøren stillede de sig da op, og saa gik det løs med Hvæsningen af Lærne, til Husbonden kom med Snaps (»Köm«). Hvis han ikke kom, begyndte man at afmeje Kaalen. Saaledes var det tidligere her overalt, sagde man.

I Otto Mensings store slesvig-holstenske Ordbog II, 170—172, gives der naturligvis ogsaa Meddelelser om Fokken. Hovedmassen af Vidnesbyrdene er selvfølgelig, som det er at vente, fra Angel, men der findes dog ogsaa Vidnesbyrd fra Svansen, fra Godset Damp i Karby Sogn.

Paa Godset Damp bliver det sidste Neg, Fock, bundet som en Dukke og overrakt Herskabet med en lille Tale, og dette giver da

Drikkepenge derfor. Det gælder vistnok ogsaa Godset Damp, at denne Negdukke, der er saa almindelig i Egnen Nord for Flensborg Fjord paa Fokomraadet der, bliver pyntet med Blomster og brogede Baand.

Vi gaar nu over til de fra dansk Side foretagne Optegnelser fra Svansen ved Andreas Lorenzen fra Damholm.

»Om jeg kender en Fok. Jo, det gør jeg da rigtig nok, siger Meddeleren, en 77-aarig Mand fra Kosel, men det er jo nu snart mange Aar siden, at der er blevet bundet en Fok. Da Maskinerne begyndte at faa Indpas, svandt den Skik med at binde en Fok mere og mere. Det kan ikke siges, at det var Høstkransen, der afløste Fokken, for en Høstkrans havde de allerede paa den Tid, i hvert Fald paa de større Gaarde. Paa de mindre Gaarde har det aldrig været rigtig Skik med en Høstkrans.

Det sidste Neg, der blev bundet af Aarets Høst, var det Neg, der blev kaldt Fok. Dette Neg blev ikke bundet saa stort som de andre Neg. En Karl, der mejede, eller en Pige, der bandt Kornet op, kunde blive den, der fik Fokken. Den af dem, der blev sidst færdig med sit Arbejde, Karlen med at stryge Leen, eller Pigen med at binde det sidste Neg, var den, der havde faaet Fokken. Det sidste Neg, der var bundet, altsaa Fokken, blev nu smykket med Blomster og baaret hjem, enten bundet til Leen eller Riven. Ved Hjemkomsten strøg Mejerne Leerne udenfor Boligen, og da var det Konen, der maatte vise sig med en Flaske Brændevin og skænke Snaps af den, thi fik Folkene ikke Brændevin, naar de bragte Fokken, saa gik de »in de Kohlhof un mejten de Kohl af«, d. v. s. om i Kaalgarden og mejede Kaalen af. Det at stryge Leen hjemme, naar de bragte Fokken, blev kaldt »un stricken för de Kohl«, at stryge for Kaalen.

Fokken fik Konen, og den kom med indenfor, men hvor længe den blev her, ved jeg ikke, det har jeg glemt, siger Meddeleren. Enkelte var der ogsaa, der havde Fokken paa en Stok udenfor Huset, men hvorfor der blev gjort saadan, det ved jeg ikke. Den Dag vi var blevet færdige med at meje, fik vi »dikke Ris«, d. v. s. Risengrød med Smør. Fokfest blev der (ellers) ikke afholdt, men var der indhøstet, saa kom alle, der havde hjulpet til med Høsten, med til »Arnbeer« (d. v. s. Høstøl), og alle fik saa at spise og drikke. Meddeleren kender ikke Benævnelser paa dem, der havde faaet Fokken.

Fra Gøteby i samme Sogn stammer en Optegnelse, der stemmer ret nøje overens med Optegnelsen fra Kosel, og ligesom denne i det store og hele med angelsk Nutidsskik.

Det er en Meddeler født 1856, der fortæller: »Den Dag, de mejede det sidste Korn paa Ejendommen, fik de Fokken. Det var det sidste Neg, der var bundet af Aarets Høst, der blev kaldt Fok. Fokken blev ikke pyntet med Blomster, men bragt hjem, som det var bundet paa Marken. Den, der bandt det sidste Neg, havde faaet Fokken, og den blev bragt hjem af denne, der ikke havde noget særskilt Navn, fulgt af de andre Høstfolk. De, der havde mejet Kornet, strøg Leerne ved Husets Indgang. Saa maatte Konen i Huset komme ud til Folkene med Brændevin og skænke for dem, da de ellers gik »in de Kohlhof un mejten de Kohl«, d. v. s. om i Kaalgarden og mejede Kaalen. Havde alle faaet en Snaps, saa fik »de Fru in't Hus de Fok«, og den kom nu med indenfor, men blev ret snart »utsmiden«, d. v. s. smidt ud. Der var ikke nogen Fest om Aftenen den Dag, de var bleven færdige med at meje. Ved Siden af Fokken havde de fleste en Høstkrans, den blev kørt hjem paa det sidste Læs Korn, der blev kørt hjem fra Marken. Høstkransen blev mange Steder gemt Aaret rundt. Den Aften, hvor de om Dagen havde faaet det sidste Korn i Hus, gav Bonden »Arnbeer«. Alle, der havde hjulpet til i Høsten, var med dertil.

En Meddelerinde, født 12. November 1843 paa Damp Gods, Karby Sogn i Svans, meddeler følgende om Fok og Høstkrans:

Den Dag, vi fik opmejet, blev det sidste Neg kaldt Fok. Dette Neg blev smykket med Blomster og fik hjemme Plads i Huset. Der blev ikke fejret nogen særlig Fest den Dag, men vi fik samme Dags Aften Risengrød med Smør i, imod at vi ellers fik Boghvedegrød. Men havde vi indhøstet, blev der fejret Høstgilde. Der blev bundet en Høstkrone af Korn og Blomster, som en Kongekrone, den blev bragt i Hus med det sidste Læs Korn. Herskabet gav en Rigsdaler til Folkene for Kronen. Man fik den Dag Steg, Kager og Kaffe at spise, dertil Punsch, Øl og Snaps. Alle, baade Herskab og Tyende, var med til Høstgildet. Der blev danset til den lyse Morgen.

En 76-aarig Meddeler, boende i Vedelspang, men født i Søby, Siseby Sogn i Svansen, meddeler, at da han var ung, var der kun faa i Sognet, der bandt en Fok, de fleste Steder havde de en Høstkrans.

Jeg har nu givet en Redegørelse for, hvad jeg kender vedrørende Fokken i Svansen, det er højst sandsynligt, at G. Fr. Meyer kan anføre endnu flere Vidnesbyrd af sine rige Samlinger, og det gælder selvfølgelig endnu mere for Holsten, hvor Otto Mensing kun har nogle faa, spredte Vidnesbyrd i sin store slesvig-holstenske Ordbog II, 170 f.

I Østholsten kender Mensing Fokken som en »Buket af Kornaks, Kornblomster o. desl., anbragt højt paa en Fork og bragt til Herskabet, naar al Sæd er mejet og bundet op. Om Aftenen er der »Fockbeer« med Drikkelag og Dans til Harmonikaspil.«

I Rade ved Rensborg er Fokken en ganske lille Høstkrans, der paa Gaardene bliver overrakt Forvalteren eller Driftslederen (altsaa ikke til Herskabet som i Svansen, overensstemmende med almindelig dansk Skik).

I Egnen omkring Oldesloe i det sydøstlige Holsten skal »Fockbeer« være en Festlighed, foranstaltet af Høstarbejderne, paa hvilken de selv lader sig beværte med Øl, betalt af deres Fortjeneste (altsaa Festen ikke som i Danmark givet af Husbonden).

Jeg kan foreløbig ikke faa andet Indtryk, end at det holstenske Fok-Stof maa betragtes som Udstraaling fra det engel-svanske Stof. Jeg har ondt ved at tro, at det forholder sig omvendt, at det holstenske Stof bør betragtes som det Stof, hvorfra der er blevet øvet Indflydelse paa det deraf afhængige angelske Stof. Men jeg udtaler mig med Forbehold, det er jo muligt, at Sagen stiller sig anderledes, naar det samlede holstenske Stof om det sidste Neg er blevet fremlagt af G. Fr. Meyer. Jeg anfører til dette Formaal en tilfældig Optegnelse fra Femern, der findes i Dansk Folkemindesamling.

En 48-aarig Meddeler i Angel, født i Bannersdorf paa Femern, meddeler: Kører man hjem fra Marken med det sidste Læs Korn, saa har hver Hest, der er forspændt denne Vogn, en Krans af Korn om Halsen. Paa det sidste Læs køres ogsaa Høstkronen hjem. Den er bundet af Korn og Blomster og er smykket med kulørte Baand. Den Dag, de faar det sidste Korn i Hus, holdes der Fest med Dans og god Mad. Til Kaffen faar de den Dag »Kröppel«, d. v. s. de saakaldte Berlinerpandekager, de er kogte i Fedt.

Vi ser, at her spiller det sidste Neg eller dets Erstatning ingen Rolle, her er det Høstkransen, der er det afgørende, og Festmadtra-

ditionen er ikke dansk («Grød»), men den er selvfølgelig tysk.

Det er selvfølgelig ogsaa at ønske, at Høstskikken i Landskaber som Frisland, som Eidersted, som Stapelholm, Nord for Ejderen, bliver systematisk undersøgt. Det fremgaar af det tyske Folkemindetidsskrift *Am Urds-Brunnen* 1883 II, S. 197, at man i Landsbyen Sæd i Süderstapel Sogn o. 1855 har kendt det sidste Neg som et Barn ligesom i Angel, Haderslev og Midtjylland. Det hedder nemlig her: Med det sidste Rapslæs fulgte en af Regnfang lavet Dukke, mens vi Børn løb rundt ved Siden af og raabte »Huerpæd'l, Huerpæd'l«, d. v. s. Horebarn.

Jeg er mig ganske bevidst, at Opfattelsen af det sidste Neg som et lille Barn ikke er noget, Danmark har Eneret paa. Denne Opfattelse findes udenfor Danmark bl. a. i Tyskland, England, Skotland og i det nuværende Polen, tidligere Vestprøjsen. Det, det kommer an paa, mener jeg, er at paavise, at den indbyrdes beslægtede Overlevering i Svans, Angel, Haderslev og Midtjylland har sine ganske tilsvarende Sidestykker i Tyskland, fortrinsvis i de danske Folkegrund nærmest liggende Egne, altsaa Holsten og Meklenborg. Her har min højtærede Modstander Ordet og Bevisførelsen.

Jeg vil ogsaa gerne nævne et Ord om G. Fr. Meyers specielle Indvendinger imod mig.

Jeg mener, at naar Anglerfokken ofte laves som et blomstersmykket Erstatningsneg af al Slags Sæd, der er avlet paa Gaarden, skyldes det Indflydelsen fra den nymodens Høstkrans, at den nu laves paa den Maade. Nej, det kan der ikke være Tale om, indvender G. Fr. Meyer. Høstkransen er netop i k k e b l o m s t e r s m y k k e t. »Hvor Høstkransen var bekendt«, siger Meyer, »det kan kun dreje sig om ganske faa Landskaber udenfor Angel, bliver det med al Bestemthed meddelt, at den kun bliver lavet af Aks og uden Blomster, som i Egnen om Oldesloe, i Haseldorfermarsken, i Østholsten og i Borgwedel ved Slesvig (Haddeby Sogn)«. Hertil slutter sig vel ogsaa Høstkronen paa det lige nævnte Marienhoff-Gods i Svansen, om hvilken Krone der siges: »Vipperne var gennemflettet med lysende Strimler af broget Papir og Bladguld, og i dens luftige Kuppel gyngede sagte klingende Snore med udblæste Æg«. Men i det højtyrke Hyldestdigt, der blev anvendt paa Marienhoff, siges det derimod om Høstkransen, at den er lavet, ikke af Tidsel og Torn, men dog af allehaande Korn, af B l o m s t e r og Blade. Den lige nævnte Høstkronen fra Femern var jo ogsaa blomstersmykket. Men vil G. Fr. Meyer virkelig for Alvor opstille en tysk Type af Høstkrans u d e n B l o m s t e r, saa er det derimod næsten givet, at vore danske Høstkrans og Høstkroner fra kongerigsk Overlevering er b l o m s t e r s m y k k e d e (se nærmere herom Fra Dansk Folkemindetidssamling VI, S. 52 flg.). Og det samme gælder i Virkeligheden Hovedmassen af de angelske Høstkrans og Høstkroner, som vi har nærmere Oplysning om i Dansk Folkemindetidssamling. Det gælder udtrykkelig de Høstkrans, der kendes fra følgende angelske Sogne: Siversted, Holdnæs i Munkbrarup Sogn, Kværn, Nr. Brarup, Tomby og Tolk Sogne. En Undtagelse fra denne Regel danner en Optegnelse

fra Thorsted og Tolk Sogne (trykt i min Bog Fra Dansk Folkemindesamling VI, S. 55), hvor der siges om Høstkransen, at den blev lavet hjemme af al Slags Korn, der var høstet paa Gaarden. Paa Marken blev den pyntet med kulørt Papir. Andre Optegnelser er neutrale, de nævner nok Høstkransskikken, men intet nærmere om Høstkransens Udseende. Optegnelser af denne Art kendes fra Munkbrarup, Ravnkjær, Tøstrup, Tomby, Stenbjerg og Isted Sogne.

Jeg ved ikke, hvorledes G. Fr. Meyer vil forklare denne Omstændighed, den i Almindelighed b l o m s t e r s m y k k e d e, angelske Høstkrans. Mon der kan være anden rimelig Forklaring, end at Angel ogsaa paa dette Punkt staar under Indflydelse af dansk Høsttradition?

Ogsaa paa et andet Punkt synes der at være en mærkelig Forskel imellem tysk og dansk Tradition.

Meyer anfører tre Vidnesbyrd om den berømte, tyske »Erntemai« paa det sidste Læs, den grønne Gren, der køres hjem, alle tre fra Holsten. Jeg kender virkelig ikke et eneste Vidnesbyrd fra dansk Folkegrund, hverken i Kongeriget, i Nordlesvig eller i Angel. Maa ske skyldes det, at jeg ikke hidtil har været tilstrækkelig opmærksom paa denne »Høstmai«.

Paa et andet Punkt har Meyer afgjort Ret. Jeg har overvurderet Skikken »at stryge for Kaal« som kendetegnende for dansk Folkegrund. Det kan ikke bestrides, at den i Danmark overordentlig folkeyndede og udbredte Skik er kommet til os u d e f r a og har erobret Danmark, rimeligvis fra Vesteuropa og Vesttyskland i Følgeskab med den nye, fremskredne Agerbrugskultur, Lekulturen, — Lekulturen afløste og fortrængte den ældre Seglkultur, ganske som Mejemaskinkulturen i vore Dage har erobret Danmark og trænger den ældre Lekultur, hvor Skikken at stryge for Kaal har sin naturlige Tilknytning, tilbage. Det Vidnesbyrd fra Læk, jeg har anført om Frisernes Ukendskab til Skikken (meddelt ikke af Lorenzen, men af Vandrelærer Ejerslev), maa forstaas saaledes, at denne individuelle Friserinde, der nævnes i Optegnelsen, ikke kender Skikken, men ikke saaledes, at Friserne overhovedet ikke kender Skikken. Der kan jo ogsaa træffes d a n s k e Kvinder, der ikke kender Skikken at stryge for Kaal. Noget andet er, at denne fremmede og unge Skik at stryge for Kaalen i høj Grad har tiltalt os Danske med vor Sans for Humor og Festlighed, og derfor har haft let ved at vinde frem og udbrede sig over det nuværende Danmark, paa et Tidspunkt, hvor Angelboerne endnu talte D a n s k og endnu følte sig som Medlemmer af den danske Folkefamilie Nord for Danevirke, »Danernes Storværk«.

Dansk Grænselære.

»Sønderjydske Maanedsskrift« har set sig i stand til at sende sine læsere en hel række bøger som gave: Fr. Fischers »Slesvigske folkesagn«; Lis Jacobsens foredrag om »Danmarks riges breve«; M. Hammerichs »Det slesvigske spørgsmaal«; N. A. Jensen: »Godt mod«; Kr. la Cour Pedersen: »Morten Eskesen« og H. Lausten-Thomsen: »Junggreen«.

Takket være dets annoncer har månedsskriftet haft råd til det og har desuden kunnet lade Hans Thomissøns ordsprog afskrive, saa de nu foreligger i let læselig og omhyggelig bearbejdet håndskrift, selvom trykningen deraf endnu for øjeblikket synes os uoverkommelig.

Atter i år kan vi sende vore holdere en bog til jul, og det bliver intet mindre end Cl. Eskildsens »Dansk grænselære«; vi ved, at vore holdere og læsere vil sætte pris paa denne dygtige fremstilling af grundlaget for hele den nationale stilling i Sønderjylland. Der er jo i mange år ingen anden bog, der har været så drøftet og vel heller ikke saa værdifuld for den store befolkning som netop denne.

Naturligvis ejer mange af månedsskriftets læsere den i forvejen; men så er der intet i vejen for at bruge bogen som julegave. Den vil sikkert alle vegne kaldes en god og være en kærkommen julegave.

Th.

KAMPMANN & HERSKIND A/S

Vestergade 2 - København

Kul og Cokes Import

TELEFON

2628

VEJLE STØBEGODS



C. M. Hess' Fabrikker A/S

Alfred Benzon

København

C. 194

Halmtorvet 29.

Gymnastikhøjskolen.

(Fra 1. April 1927 anerkendt og optaget paa Højskoleloven).

Plan med Oplysninger om Skolearbejdet og om Understøttelse gennem Amterne eller Elevforeningen „O. D.“ ved

NIELS BUKH,
Ollerup.

Ja - men
Jrmas
Kaffe
smager bedst

Frankbrøjt
paa egne moderne Bænkover
Carl Schøner Kåben 1720r 1906
Egen Import

Juelsminde Kuranstalt

Horsens

Hotel ALSSUND

SØNDERBORG

Telefon 70 og 352

vis a vis Slot - Park - Strand

„CIMBRIA“

Tømmerhandel A/S

Aabenraa

Trælast - Bygningsartikler
Støbegods

Tlf. 2006 - 2007 - 2008

Ladelund Landbrugs- og Mælkeriskole,

Brørup St.

5 Mdrs. Landbrugskursus Nov.-Marts

9 — do. Novbr.-Juli

8 — Mælkerikursus Sept.-April

Uddannelse af Kontrolassistentler.

J. C. Overgaard.

Benyt

Mommark Færgen

Den korteste, smukkeste og billigste Forbindelse til og fra Sønderjylland og det sydlige Udland.

Telf. Over Tandslet 7824
Telf. Faaborg 11

Smith & Co. A/S

Cykler og Cykledele

en gros

ODENSE

Silkeborg Husholdningsskole

Statsanerkendt m. Barneplejeafd.

Moderne Skole, smukt beliggende. Alm.

og elektr. Køkken, Centralvarme, Bad.

5 Mdrs. Kursus beg. 4. Maj. Maanedskursus i Barnepleje alene afholdes i April. Progr. sendes. SYNNØVE LUND

Dansk Andels Ægexport

Vestervoldgade 7 & 9

Telf. 2126 - 11126 - København

Forlang altid

NYLAGTE

ÆG

stemplet med D. A. Æ.-Mærke.

Folkebanken for Als og Sundeved A/S

Kontortid: 9—1, 3—5

SØNDERBORG

Sparekassen for Haderslev Bys Omegn

Kontortid:

9—12, 2—4. Lørdag 9—1.

HADERSLEV

Støt de

sønderjydske

Indsamlinger

Snoghøj Gymnastik- højskole Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.

5 — Vinterskole.

Skoleplan sendes.

Jørgine Abildgaard. Anna Krogh.

Aktieselskabet
Glud og Marstrands Fabriker
Uplandsgade 20

DANIA
GASAPPARATER
OG GASOVNE

Mest besparende Fabrikat

Willemoesgade 3
Telf. 11414-12114

A/S

ALLIANCE

Elektr. Anlæg
NEON Anlæg

Adda Korsetterne er landskendte

Enefabrikation:

Fredericia Korsetfabrik.

Foreslaa Deres Nabo at abonnere paa
„Sønderjydske Maanedsskrift“
Kr. 6.00 aarlig.

A/s BRØDR. BRINCKER

GREISDAL HAMMERVÆRK PR. VEJLE
Grundlagt 1867

Grebe, Forke, Spader, Roehakker, Haveredskaber, Høstleer, Maskinknive, Vognaxler, Plovskær, roterende Grussortere m. m.

Sparekassen for Randers By og Omegn

Kontortid 10—1 og 3—5
„Telefon 3310 (4 Linier).“
Randers

Skal man til og fra
Sønderjylland
benytter man
Syddiyenske Jernbaner

Aktieselskabet
**Hagen &
Sievertsen**
ODENSE

Start Dagen med
Abild Most

Eneforhandling ved
A. W. Kirkebye

Forlang
Mogensen & Dessau's
Vaskestoffer, Hvidevarer,
Sengeartikler, Floneller
hos Deres Manufakturhandler.
Garanteret
sol- og vaskeægte Farver.
|Bemærk
det plomberede Garantimærke.
Vælg det bedste —
det gør vi.

Frøcontoret
(for undersøgt Markfrø)
(Grundlagt 1887)
KOLDING

Leveringer under Statsfrøkon-
trollens selvvirkende Kontrol.
Antager Frøavlere.

Koh-i-noor Cigaren 25 Øre
Desuden: Mellemstør. . . 17 Øre
Lille 13 Øre
Cerut 10 Øre

Th. Damborg
Cigar- og Tobaksfabrik
NYKØBING MORS

Trædballehus
Telefon 672 . Vejle
Foreninger og Selskaber
modtages .: 4 Festsale
Nissen & Frø